

Mnoho úvah a názorů na osobnost má vysloveně filozofický ráz, neboť setrvávají na deklarování její podstaty a určení.

Z aristotelské a raně křesťanské tradice vychází Boethius (480–524) v klasické definici: „*Osoba je jedinečná podstata rozumné přirozenosti.*“

Existencialista K. Jaspers (1965) definuje osobnost jako „*smysluplně rozlišitelný a charakteristický celek pochopitelných souvislostí duševního života*“. Smysluplné souvislosti je třeba hledat jako pozadí o jedinci známých faktů, které většinou vyvěrají z životní orientace osobnosti a umožňují pochopit smysl toho, co jedinec dělá.

Spíše na úrovni přírodní filozofie se nacházejí různá tvrzení neodarwinistů a sociobiologů na jedné straně a kulturních antropologů na straně druhé. Setkááme se tak s názorem, že osobnost je „*nahá opice*“, že je občas v područí dinosauří vrstvy svého mozku, a naproti tomu s konstatováním, že osobnost je *člověk jako produkt sociálního a kulturního vývoje, determinovaný konkrétně historickými podmínkami života společnosti*. V různých variacích se objevuje tvrzení, že ve filozofickém a sociologickém pohledu *osobnosti je celostní člověk v jednotě svých individuálních zvláštností a sociálních funkcí, které plní*. V tomto pojetí je akcentována historičnost lidské osobnosti a popírána její trvalá podstata. Proti tomu ovšem uvádí řadu argumentů zejména spirituálně zakotvená filozofie. Upozorňuje v nich, že základní znaky osobnosti – jako potencialita, tendence k seberepřekračování, úsilí o seberozvíjení a schopnost empatie – jsou nadhistorické, a dokonce nadbiologické.

Zcela postmodernisticky lze interpretovat stanovisko I. Sarasona (1966): „*Budeme považovat osobnost spíše za oblast poznání než za reálnou nebo hypotetickou podstatu.*“

K zamyšlení

Spolupracovnice K. Lewina B. F. Zeigarniková (1969) se pokouší oslabit přecitlivěnost úlohy historických a kulturních podmínek utváření a bytí osobnosti zdůrazněním vlastní aktivity člověka na svém sebeutváření. Její názor stojí za citaci: „*Stát se osobností – znamená zaujmout určitou životní, především mravní, pozici, v dostatečné míře si uvědomit a nést důsledky za tuto pozici; potvrzovat ji svými činy, skutky, dílem, celým svým životem. ... A přestože je tato pozice vybudovaná subjektem a náleží mu, a je intimně osobní a hluboce emotivní, tím spíše svým objektivním významem patří společnosti, je produktem a současně příčinou pohybu společenských vazeb. Proto setkání, kořeny osobnosti, její hodnota a též dobrá či špatná vzpomínka na ni se konec konců určuje tím společenským, mravním významem, který konkrétní člověk jako osobnost skutečně potvrzuje nebo potvrdil svým životem.*“

Moderní psychologie se znovu obrací ke svým filozofickým počátkům a výchozím diskům, aby našla kořeny současných tvrzení. Proto se podíváme na výstavbu osobnosti očima filozofie podrobněji.

Mostem, jímž se osobnost sjednocuje s organismem, jsou **temperament, vitalita a vlohy**. Metaforicky je můžeme považovat za složky „*první přirozenosti*“⁴ člověka a za poměrně stabilní, spíše geneticky determinovaný systém vrozených dispozic, který reguluje průběhovou dynamiku prožívání a chování a úroveň výkonů. Jazykem klasické filozofie možno říci, že jde o **látku** osobnosti.

Mostem, jímž se osobnost spojuje se světem druhých lidí, společností a kultury, jsou **charakter a schopnosti**. Ty bývají metaforicky označovány jako „*druhá přirozenost*“, aby se zdůraznilo, že jsou výsledkem **formování**, že vznikají interiorizací a že funkční jednotky těchto systémů existují jako získané (naučené, návykové, zvykové, dovednostní) dispozice, které tvoří **obsah** osobnosti.

Mostem, jímž se osobnost spojuje s ideálním já a s duchovní vrstvou osobnosti, je **sebereflexe**, k níž jedinec dospívá cílevědomým autoregulačním úsilím. Sebereflexe autoregulačnímu úsilí dává další směr a je jedním z nástrojů **formativního** principu výstavby osobnosti.

V této knize vycházíme z předpokladu, že podstata člověka je duchovní, ale člověk má vedle podstaty i přirozenost, a ta je biologická a společenská, neboť člověk se rodí jako organismus a společenskou bytostí se stává v procesu socializace. Lidská podstata je nadosobní, společná všem lidem. Pojem osobnost vztahujeme vždy jen na jedince, a nikdy ne na skupinu lidí, kdežto pojem podstata vztahujeme na člověka jako na druhovou bytost, jako na představitele svého druhu. V člověku jako v individuui musíme rozlišovat organismus a osobnost jako dvě komponenty, které vytvářejí jeden systémový celek. V souladu s tím organismus a osobnost jsou především vyjádřením kvalitativní určitosti člověka (individuua) ve vztahu k různým systémům.

Osobností je člověk ve vztahu k sociálním a duchovním systémům. Termínu „organismus“ užíváme, je-li řeč o člověku ve vztahu k biologickým systémům; sám výraz „člověk jako organismus“ používají biologové, když vyjadřují názor, že člověk je biologický druh.

Již zmíněné termíny „osobitost“, „jedinečnost“ nebo dokonce „unikátnost“ jsou běžné spíše ve filozofii člověka než v psychologii osobnosti. Používáme je, když chceme zdůraznit neopakovatelnost osobnosti, skutečnost, že každý člověk má zcela neopakovatelný a sobě vlastní běh života a své osobní prožitky a činy, i když se navenek mohou životní dráhy různých lidí více či méně podobat. V této perspektivě je oprávněné říkat, že člověk se rodí jako individuuum a osobností určité úrovně zralosti se stává úměrně tomu, jak se aktualizoval **formativní proces** *individuace a socializace*.